

Сергій Марченков,
завідувач кафедри Житомирського
військового інституту імені С. П. Корольова,
здобувач кафедри педагогіки Житомирського державного
університету імені Івана Франка,
ORCID ID 0000-0003-4597-3618,
marchenkov1978@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ВІЙСЬКОВОГО ІНСТИТУТУ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті показано необхідність формування інформаційно-аналітичних компетентностей у курсантів військового інституту. Під час фахової підготовки майбутні офіцери здобувають ту базу, яка допомагає їм стати фахівцем своєї справи, а також сформувати себе як особистість. Тому зараз гостро постає питання у відповідності педагогічних умов сучасним вимогам та використанні інформаційно-аналітичних комунікаційних засобів в освітньому процесі. Стаття присвячена аналізу педагогічних умов формування інформаційно-аналітичної компетентності в курсантів військового інституту в процесі фахової підготовки. Проведено теоретичний аналіз педагогічних умов, які б відповідали сучасним вимогам та інформаційно-аналітичній компетентності майбутніх офіцерів.

Ключові слова: педагогічні умови, майбутній офіцер, професійна підготовка, інформаційно-аналітичні вміння, інформаційно-аналітична діяльність, інформаційно-аналітична компетентність, процес фахової підготовки.

Сергей Марченков. Педагогические условия формирования информационно-аналитической компетентности у курсантов военных институтов в процессе профессиональной подготовки

В статье показана необходимость формирования информационно-аналитических компетенций у курсантов военного института. Во время профессиональной подготовки будущие офицеры получают ту базу, которая помогает им стать специалистом своего дела, а также сформировать себя как личность. Поэтому сейчас остро стоит вопрос в соответствии педагогических условий современным требованиям и использовании информационно-аналитических коммуникационных средств в образовательном процессе. Статья посвящена анализу педагогических условий формирования информационно-аналитической компетентности у курсантов военного института в процессе профессиональной подготовки. Проведен теоретический анализ педагогических условий, отвечающих современным требованиям и информационно-аналитической компетентности будущих офицеров.

Ключевые слова: педагогические условия, будущий офицер, профессиональная подготовка, информационно-аналитические умения, информационно-аналитическая деятельность, информационно-аналитическая компетентность, процесс профессиональной подготовки.

Serhii Marchenkov. Pedagogical conditions of formation of information-analytical competence in military institute while professional training

The article reveals the need for the formation of information and analytical competence among cadets of a military institute. During training, future officers receive the basic skills that help them become professionals in their field, as well as develop themselves as individuals. Therefore, now the question is urgently in accordance with the pedagogical conditions of modern requirements and the use of information and analytical communication tools in the educational process. The article is devoted to the analysis of the pedagogical conditions for the formation of information and analytical competence among cadets of a military institute while professional training. A theoretical analysis of the pedagogical conditions that meet modern requirements and information and analytical competence of future officers has been under study.

Key words: *pedagogical conditions, future officer, professional training, information and analytical skills, information and analytical activity, information and analytical competence, the process of professional training.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний процес освіти перебуває в стані постійних змін, які відбуваються з метою якісної та максимально швидкої підготовки сучасних фахівців, які будуть конкурентоспроможні та зможуть повноцінно реалізувати свій потенціал. Збільшення впливу інформаційних концепцій суспільного розвитку, стрімке зростання обсягу і ролі інформації, розширення освітніх можливостей в умовах інформованого навчання висувають нові вимоги до особистості та компетентнісних характеристик курсантів військового інституту, що, в свою чергу, передбачають оптимізацію змісту фахової підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів.

Широке використання сучасних педагогічних та інформаційно-аналітичних комунікаційних засобів в освітньому процесі робить можливим підвищення навчально-пізнавальної активності майбутніх офіцерів; забезпечення якості навчання курсантів на рівні вимог сучасного інформаційного суспільства; створення умов для інтелектуального розвитку курсантів, розкриття їхнього творчого потенціалу; підвищення рівня фахової підготовки майбутніх офіцерів та їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку інтелектуальної праці; підвищення рівня інформаційно-аналітичної культури та підготовки.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Детально аналізують питання, що стосуються розкриття педагогічних умов в навчальному процесі, такі науковці, як А. Алексюк, А. Аюризанін, О. Гермак, Г. Голубова, А. Зубко, В. Семиченка, В. Манько, Б. Чижевський, К. Ярошук та ін.

Аналіз теоретико-методологічних основ засвідчує, що формувальний характер освітнього процесу вишого військового навчального закладу досягається шляхом створення певних педагогічних умов. Виявлення та забезпечення цих умов необхідне для успішного вирішення завдань щодо формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього офіцера. Тільки з урахуванням відповідних педагогічних умов загальна структура процесу навчання та фахова підготовка майбутніх офіцерів набувають конкретного характеру.

На думку В. Семиченка педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм та матеріальних можливостей її здійснення, що забезпечують успішне вирішення поставленого завдання [9].

В. Манько педагогічні умови визначає як взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [6].

На основі вищесказаного сформулюємо власне визначення. Отже, ми під педагогічними умовами формування інформаційно-аналітичної компетентності курсантів розуміємо необхідні і достатні обставини, за яких освітній процес забезпечує ефективний розвиток інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі їх фахової підготовки.

Для визначення педагогічних умов нашого дослідження ми ставимо певні завдання.

Перше завдання педагогічного дослідження забезпечення процесу ефективного формування інформаційно-аналітичної компетентності курсантів військових інститутів у процесі навчання фахових дисциплін полягає в тому, щоб допомогти майбутнім офіцерам на основі інформаційно-аналітичних методів отримати необхідні знання, сформувати власні поняття та уявлення про свою професійну компетентність, її зміст і функції.

Друге завдання стосується надання майбутнім офіцерам допомоги в організації власної інформаційно-аналітичної діяльності, тобто їх взаємодії з іншими людьми, з професійними завданнями на службі.

Розуміння цього дозволило нам обґрунтувати педагогічні умови, що необхідні для успішного вирішення зазначеної проблеми, та розкрити їхній зміст. Для визначення впливу визначених умов формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього офіцера ЗС України в процесі фахової підготовки нами було проведено опитування викладачів Львівського, Київського, Хмельницького та Житомирського вищих військових навчальних закладів. Респондентам було запропоновано виділити із двадцяти наведених умов п'ять, які на їхню думку, є найбільш значущими в процесі формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів.

Наші дослідження засвідчили, що в освітньому процесі вищих військових навчальних закладах під час фахової підготовки позитивні результати супроводжуються такими педагогічними умовами формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів:

- належне мотиваційне забезпечення освітнього процесу щодо формування інформаційно-аналітичної компетентності в процесі фахової підготовки;
- впровадження інтегрованого та особистісно зорієнтованого підходів до формування інформаційно-аналітичної компетентності курсантів у процесі навчання фахових дисциплін;
- залучення курсантів військових інститутів ЗС України до спеціально організованої, розвивальної, навчально-пізнавальної, рефлексивної діяльності, спрямованої на одержання, зберігання, обробку та передачу інформації.
- діалогічний, інтегрований характер процесу формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів ЗС України в процесі фахової підготовки;
- творчий рівень інформаційно-аналітичної активності майбутніх офіцерів при вивченні фахових дисциплін.

Мета статті – аналіз та обґрунтування педагогічних умов, відповідно до сучасних вимог для інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів в процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Однією з важливих умов є мотиваційне забезпечення освітнього процесу щодо формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього офіцера в процесі фахової підготовки. Над цією проблемою працювали вчені Н. Баловсяк, О. Зайцева, В. Ільїна, О. Ярошенко та ін., які визначають мотив як внутрішній стимул особистості, спонукання її до виконання певної дії.

У своєму дослідженні ми виходимо з того, що мотивація навчальної діяльності – це система мотивів, які спонукають людину оволодівати знаннями та способами пізнання, свідомо ставитись до навчання, проявляти пізнавальну активність.

Важливим завданням сучасної освіти є мотивація курсантів на необхідність оволодіння елементами інформаційно-аналітичної компетентності, тобто «вміння самостійно шукати, аналізувати й відбирати необхідну інформацію, організовувати, перетворювати, зберігати й передавати її, володіння інформаційними технологіями, прийомами застосування комп'ютерної техніки тощо»[5].

Таким чином, важливо спрямовувати курсантів на необхідність оволодіння інформаційно-аналітичною компетентністю, тобто вміти користуватися інформаційними технологіями, вміти аналізувати, синтезувати її, критично відбирати, опрацьовувати, зберігати і передавати інформацію.

Розглянемо *другу педагогічну умову* – впровадження інтегрованого та особистісно зорієнтованого підходів до формування інформаційно-аналітичної компетентності курсантів у процесі фахової підготовки.

Інтеграція, як зазначають В. Краєвський та А. Хуторської, проявляється в об'єднанні різних інформаційних компетентностей в процесі навчання, а саме навичок діяльності по визначенню до певної інформації в освітніх галузях, уміннями користуватися певними сучасними засобами інформації (телевізор, айфон, смартфон, факс, ноутбук, принтер, модем, ксерокс та ін.) та інформаційними технологіями (аудіо-, відеозаписи, електронна пошта, ЗМІ, Інтернет), пошук, аналіз та збір необхідної інформації, її перевіряння, збереження та передача [3]. Отже, інтегрований підхід в процесі фахової підготовки для формування інформаційно-аналітичної компетентності у військовому інституті є провідним.

Визнання курсанта головною фігурою всього освітнього процесу служить основою для застосування особистісно зорієнтованої педагогіки. Для того, щоб курсант військового інституту став інформаційно та аналітично компетентним, протягом усього періоду навчання необхідно враховувати його індивідуальні особливості, навички, надбані в процесі суспільного розвитку, прагнення до використання нових інформаційних технологій у фаховій підготовці та майбутній діяльності. Для цього можна виділити наступні шляхи: вдосконалення навчального плану і навчальних програм; розгляд процесу навчання з позиції інтеграції; масове впровадження на лекційних, практичних і лабораторних заняттях нових технічних засобів навчання; впровадження спецкурсів з питань формування інформаційно-аналітичної компетентності курсантів військових інститутів.

Особистісно зорієнтований підхід ми розглядаємо не як просте пристосування до наявного рівня знань, умінь, навичок і психічного розвитку кожного окремо взятого курсанта, а як таку адаптивну модель навчання, яка б дозволила кожному курсанту засвоїти навчальну програму у власному ритмі.

Це повинно привести його до такого засвоєння змісту базових дисциплін, яке відповідало б його можливостям і забезпечувало максимальне, ефективне засвоєння матеріалу кожного в навчальній групі.

Проаналізуємо третю педагогічну умову – залучення курсанта військового інституту до спеціально організованої, розвивальної, навчально-пізнавальної, рефлексивної діяльності, спрямованої на формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів.

Проблему комплексного використання інформаційних засобів ми вирішуємо як з технічної, так і з методичної сторони. Адже, наприклад, відсутність принтера чи іншого периферійного обладнання, або збій у програмі може кардинально змінити методи вирішення певного дидактичного завдання. Не менш важливою є організаційно-планова сторона, тобто чітке визначення моментів початку і закінчення використання того чи іншого засобу з навчально-методичного комплексу, паралельного їх застосування в процесі вирішення дидактичних завдань.

У свою чергу, перехід до ефективної реалізації загальнодоступної освіти та особистісно орієнтованого навчання стає можливим не тільки внаслідок того, що модифікуються організаційні форми навчання, але і внаслідок того, що з'явилися і з'являються такі засоби навчання, які засновані на використанні інформаційно-комп'ютерних технологій.

Четвертою педагогічною умовою нашого дослідження виступає діалогічний характер процесу формування інформаційно-аналітичної компетентності в майбутніх офіцерів при вивченні базових дисциплін. Діалог є основою творчого мислення, особливою формою суб'єкт-суб'єктивної взаємодії. Навчальний діалог є не тільки формою навчання для досягнення цілей педагогічного процесу, а й допомагає його учасникам співпрацювати, пізнати один одного, самовиражатися, діяти в умовах навчальної ситуації. Його конструктивний характер також сприяє формуванню інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів.

Забезпеченню діалогічного характеру навчання в військовому інституті сприяє застосуванню групової роботи з курсантами, проведення різноманітних дискусій, диспутів, «круглих столів», виконання курсантами проектних завдань, розв'язання проблемних ситуацій, проведення «мозкових атак» тощо. Таким чином, створюватимуться умови не лише для розвитку в майбутніх офіцерів критичного, аналітичного мислення, мовлення, встановлення контакту з іншими людьми, розкриття особистості студента, але й відбуватиметься своєрідний діалог з особистістю через дидактичні вимоги.

Оточуюче середовище також може сприяти або перешкоджати встановленню діалогічного навчання, тому важливо приділяти увагу застосуванню різних технічних засобів навчання, форм та методів роботи щодо використання наочності на заняттях тощо.

П'ятою педагогічною умовою формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього офіцера ЗС України в процесі вивчення фахової підготовки є творчий рівень активності особистості курсанта військового інституту. Активність курсантів військового інституту полягає не в простому засвоєнні інформації, а в її використанні для формування структури майбутньої професійної діяльності, для набуття нового знання.

Саме активність особистості визначає ступінь включення курсанта у навчальну діяльність, що і обумовлює ступінь сформованості в них інформаційно-аналітичних умінь загалом.

Проте мова не йде про примус до творчої активності, а про створення відповідних умов для її прояву, що і є одним із завдань педагога у процесі викладання фахових дисциплін у військовому інституті. Цьому сприяє створення належної психолого-педагогічної атмосфери на заняттях, використання різних форм та методів організації навчальної діяльності, створення *ситуацій професійної спрямованості*, стимулювання до інформаційно-аналітичної діяльності, аналіз курсантами результатів власної інформаційно-аналітичної діяльності, заохочення майбутніх офіцерів знаходити й використовувати власні способи роботи з інформацією, обирати найбільш раціональні з них тощо.

У освітньому процесі вищих військових навчальних закладів України при вивченні фахових дисциплін відбувається взаємодія викладачів і курсантів, яка передбачає обмін інформацією, виявлення особистісного ставлення до проблеми інформаційно-аналітичної діяльності, організацію конкретних видів діяльності пізнавального, ціннісно-орієнтованого, комунікативного та творчого характеру. Отже, цей процес набуває певного змісту, засвідчує про активність учасників освітнього діалогу. Забезпечити належний рівень обговорення актуальних питань інформаційно-аналітичної діяльності, залучити курсантів до творчої співпраці під час занять і виховних заходів стає можливим завдяки певним методам освітньої роботи, які використовуються в процесі фахової підготовки.

Засобами реалізації педагогічних умов формування інформаційно-аналітичної компетентності курсантів у процесі фахової підготовки є застосування комп'ютерних програм, мультимедійних технологій, інтернет технологій, визначення та побудова бази даних, використання засобів телекомунікації, робота з електронними бібліотеками, застосування кредитно-модульних технологій, робота з електронними посібниками тощо.

Все це сприяє ефективності інформаційно-аналітичної діяльності майбутніх фахівців військової справи.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього офіцера ЗС України при вивченні фахових дисциплін у вищому військовому навчальному закладі є однією із складових професійної компетентності військовослужбовця. Якісне і ефективне формування якої залежить в створенні та забезпеченні розглянутих нами педагогічних умов в процесі професійної підготовки у вищому військовому навчальному закладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ашеров А., Логвіненко В. Методи і моделі оцінки педагогічного впливу на розвиток пізнавальної самостійності студентів / Українська інженерно-педагогічна академія. Харків : УІПА, 2005. 164 с.
2. Березюк О., Власенко О. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів / Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 212 с.
3. Беспалко В. Образование и обучение с участием ИТО (педагогика третьего тысячелетия) Психол.-соц.институт. Воронеж : МОДЕК, 2002. 352 с.
4. Выготский Л. Педагогическая психология. Москва : Педагогика, 1991. 480 с.
5. Краевский В. Основы обучения. Дидактика и методика : учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2007. 352 с.
6. Манько В. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Київ : Логос, 2000. Вип. 2. С. 153–161.
7. Новак М. Современные технологии в образовании. Новые знания. 1999. № 3. С. 17–21.
8. Петренко Л. Теорія і практика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів : монографія. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2013. 456 с.
9. Семиченко В. Психология педагогической деятельности: навч. посіб. Київ : Вища шк., 2004. 335 с.

REFERENCES

1. Asherov A., Lohvinenko V. Metody i modeli otsinky pedahohichnohovyplvyu na rozvytok piznavalnoi samostiinosti studentiv / Ukrainska inzhenerno-pedahohichna akademiia. Kharkov : UIPA, 2005. 164 s. [in Ukrainian].
2. Bereziuk O., Vlasenko O. Dydaktyka: teoriia i praktyka. Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv humanitarnykh fakultetiv / Zhytomyr: Vyd–vo ZhDU im. I. Franka, 2017. 212 s. [in Ukrainian].
3. Bepalko V. Obrazovanie i obuchenie s uchastiem ITO (pedagogi`ka tret`ogo ty`sychaletiya) Psikhol. socz.institut. Voronezh : MODEK, 2002. 352 s. [in Russian].
4. Vy`gotskij L. Pedagogicheskaya psikhologiya. Moskva : Pedagogika, 1991. 480 s. [in Russian].
5. Kraevskij V. Osnovy` obucheniya. Didaktika i metodika : ucheb. posobie dlya stud. vy`ssh. ucheb. Zavedenij. Moskva : Izdatel`skij czentr «Akademiya», 2007. 352 s. [in Russian].
6. Manko V. Dydaktychni umovy formuvannia u studentiv profesiino-piznavalnoho interesu do spetsialnykh dystsyplin // Sotsializatsiia osobystosti: zb. nauk. pr. Natsionalnoho pedahohichnoho universytetuim. M. Drahomanova. Kyiv : Lohos, 2000. Vyp. 2. S. 153–161. [in Ukrainian].
7. Novak M. Sovremenny`e tekhnologii v obrazovanii. Novy`e znaniya. 1999. # 3. S. 17–21. [in Russian].
8. Petrenko L. Teoriia i praktyka rozvytku informatiino-analitychnoi kompetentnosti kerivnykiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv : monohrafiia. Dnipropetrovsk : IMA-pres, 2013. 456 s. [in Ukrainian].
9. Semychenko V. Psykholohiia pedahohichnoi diialnosti: navch. posib. Kyiv : Vyshcha shk., 2004. 335 s. [in Ukrainian].